

Hrvoje Gjurašin

Dugopolje – Vučipolje – Crkvine, kasnosrednjovjekovno groblje (istraživanja 2004./2005. godine)

UDK: 904:726.821 (1497.5 Dugopolje) "653"
737.1:904 (497.5 Dugopolje) "653"

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 15. 7. 2010.

Prihvaćeno: 20. 7. 2010.

Hrvoje Gjurašin

Muzej hrvatskih arheoloških
spomenika

HR, 21 000 Split

S. Gunjače b. b.

hrvoje.gjurasin@mhas-split.hr

| 111

Tijekom jeseni i zime 2004./2005. godine kod Dugopolja, dvadeset kilometara sjeveroistočno od Splita, na trasi buduće autoceste Split–Dubrovnik obavljana su arheološka istraživanja. Istraženo je ukupno 170 kasnosrednjovjekovnih grobova u kojima su pronađeni ostaci 362 pokojnika.

Sedamdeset grobova bilo je pokriveno i kamenim pločama – stećcima od kojih je samo njih 12 s ukrasom.

Novac (13.–16. st.) pronađen je u 20 grobova i to je najbrojniji nalaz u grobovima. Potom slijede puceta, trojagodne naušnice, prstenje, igle, tekstil, staklene perlice, karičica, nož, kopča i aplikacija.

Na temelju nalaza novca i nakita, ukopavanje na toj nekropoli možemo pratiti od kraja 13. st. U vrijeme turske okupacije još se na nekropoli obavljaju ukopi, što potvrđuju nalazi turskih akća iz 16. st. Nakon tog vremena nema više nalaza koji bi potvrdili kasnije ukope na groblju.

Ključne riječi: Dugopolje, kasni srednji vijek, groblje, stećci, nakit

Tijekom jeseni i zime 2004./2005. godine kod Dugopolja, dvadeset kilometara sjeveroistočno od Splita, na trasi buduće autoceste Split–Dubrovnik obavljana su arheološka istraživanja. Istraženo je ukupno 170 kasnosrednjovjekovnih grobova u kojima su pronađeni ostaci više od tri stotine pokojnika.

Sedamdeset grobova bilo je pokriveno i kamenim pločama stećcima od kojih je samo njih 12 s ukrasom.

Novac (13.–16. st.) je pronađen u 20 grobova, i to je najbrojniji nalaz u grobovima. Potom slijede puceta, trojagodne naušnice, prstenje, igle, tekstil i staklene perlice. Najljepši nalaz je par trojagodnih naušnica s dvije kugle i kruškolikim privjeskom u sredini, izrađen od srebra s pozlatom.

Sjeverno od Dugopolja, u blizini njegova zaselka Kapela, u predjelu pitomoga kraškog polja Vučipolja¹, zasađenog vinogradima i voćkama, na mjestu gdje se cesta Split–Sinj odvaja za Bisko, otkrivena je godine 2004. kasnosrednjovjekovna nekropola.

Lokalitet na kojem su pronađeni grobovi naziva se Crkvina, pa je pretpostaviti da se u blizini nalazila i crkva.²

Istočno od nekropole godine 1981. otkrivena je kasnoantička grobnica izrađena od rimskih nadgrobnih spomenika.³ Uz nju je godine 2005. otkrivena još jedna grobnica.⁴

Nekropola je najvjerojatnije pripadala naselju *Crisii* (Križice) Kuroče – Križ, koje se krajem 14. i početkom 15. st. spominje uz Dugopolje i Koprivno.⁵ Pretpostavljamo kako se selo Križice nalazilo sjeverno od naše nekropole, a nestalo je najvjerojatnije nakon turskih osvajanja, kada je velika većina Zagorana izbjegla u primorske gradove i naselja, a rijetki preostali prihvatili tursku vlast.

Turci su zauzeli Klis 1537. godine⁶ i sljedećih 111 godina gospodari su tog dijela Hrvatske. Tek nakon poraza Turaka pod Bečom 1683. turska vlast slabi, što je omogućilo konačno oslobođenje cijele Zagore.

Opće značajke groblja

Pripreme za istraživanje terena (čišćenje terena od vegetacije i smeća) obavljene su tijekom kolovoza i rujna 2004., a arheološka istraživanja započela su 1. listopada 2004. i trajala su s prekidima do 23. ožujka 2005. godine.

Sl. 1 Položaj groblja prije istraživanja (foto: Z. Alajbeg)

Nekropola se prostirala istočno od ceste Split–Sinj, a vjerojatno ima grobova i ispod ceste.

U 90 radnih dana na istraživanjima je svakodnevno sudjelovalo 25 ljudi (radnici, crtači, fotograf, arheolozi).⁷

Otkriveno je 170 grobova, u kojima su bile sahranjene 362 osobe.

Grobne rake imaju kamenu konstrukciju, koja je ovalnog, pravokutnog ili trapezoidnog oblika, izrađena od usadnih ploča, različite debljine. Grobovi su pokriveni nepravilnim pločastim poklopnicama. Katkad nije moguće ustanoviti oblik grobne konstrukcije jer je ona loše sačuvana.

U najvećem broju grobova ruke pokojnika, podlaktice, položene su na karlici, katkad su i prekrizane. Drugi način pokapanja je onaj s različitim položajem ruku: jedna ruka je uz tijelo, a druga položena na karlici ili prsima. Najmanje je grobova s pokojnicima kojima su obje ruke položene uz tijelo.

Gotovo su svi grobovi (osim šest od njih 170) bili načinjeni za jedan ukop, no ipak su poslužili u prosjeku bar za dva ukopa. U G 22 i 166 pronađeni su ostaci devet pokojnika, a u G 13 osam pokojnika. U G 144 pronađeni su ostaci sedmero djece u dobi od 2 godine do 8 godina. Tako je dobiven broj od ukupno 362 pokojnika. Bio je i jedan ukop bez tragova grobne arhitekture, a pokojnik je sahranjen na poklopnici G 102. To je bio dobro ušćuvan kostur muškarca u dobi od 35 do 40 godina i to je jedini takav slučaj ukopa na nekropoli.

1 Rogošić 2001, str. 32; Piplović 2004, str. 20.

2 Cambi 2001, str. 98, 101–102; Borzić, Jadrić 2007, str. 156, 162.

3 Cambi 2001, str. 82–99.

4 Borzić, Jadrić 2007, str. 150–156.

5 Kužić 2001, str. 232, bilj. 30; Katić 1962, str. 309.

6 Mažuran 1998, str. 87.

7 U istraživačkom timu sudjeluju arheolozi: Hrvoje Vuletić, Branimir Župić, Branka Milošević, Ana Kilić i Angela Babić, te studenti arheologije Ankica Odža i Davorka Katić. Na čelu tima koji je radio dokumentaciju, crtanje grobova, snimanje i obradu bila je tvrtka *Gradus*, odnosno Ankica Sučić i Lucijan Roki, a fotograf je bio Zlatko Sunko. Nalaze je restaurirao i nacrtao Marko Rogošić. Miro Katić, u ime Državne uprave za zaštitu spomenika, organizirao je istraživanje, a pomogao mu je Marijan Lozo. Voditelj istraživanja bio je Hrvoje Gjurašin.

Sl. 2 Zračni snimak groblja (foto: Z. Sunko)

Kad ima nekoliko ukopa u jednom grobu pretpostaviti je kako se tu radi o obiteljskim grobnicama. Kad se ukop ponavljao, najprije bi se povadile sve kosti ranije umrlog, zatim bi se nakon polaganja novog pokojnika te kosti vratile u grob, ali tako da bi se obično složile do nogu ili sa strane, rjeđe na prsa, odnosno trbuh. Lubanja prijašnjeg pokojnika u većini slučajeva postavljala bi se uz glavu novog pokojnika. Za nalaze u takvim grobovima, ako ih ima, često je teško ustanoviti kojem pokojniku pripadaju.

Grobovi na nekropoli najvjerojatnije su bili izvana obilježeni, jer se drugačije nije mogla postići pravilnost u ukopavanju. Te oznake su mogle biti od trošnog materijala, drva,⁸ koje je s vremenom propalo. Vjerojatno su za označavanje grobova poslužili i kameni klinovi, tzv. učelci, koji su tijekom vremena popadali⁹ ili su jednostavno izvađeni jer se zemljište u Dugopolju gdje se nalazi nekropola obrađivalo. Učelci znaju biti i više od 30 centimetara iznad groba te smetaju obradi zemljišta.

Samo su neki grobovi u jugozapadnom dijelu nekropole, gdje je teren krševit, imali učelak unutar ovalnoga kamenog vijenca. U jednom je slučaju za kameni klin/kameni biljeg (učelak) poslužio ulomak

vjerojatno donjeg dijela kapitela starokršćanske crkve.

Na kasnosrednjovjekovnim nekropolama u Strožancu i Koprivnom nalazimo grobove koji su imali po dva učelka: jedan je bio iznad uzglavnice, a drugi iznad donožnice.¹⁰ To je najsigurniji način označavanja grobova.

Grobovi su orijentirani zapad–istok, s manjim odklonima, a šest ih je orijentirano jug–sjever.

U šest grobova (br. 20, 64, 68, 90, 118A, 161), a uglavnom se radi o dječjim, nalazimo po dva pokojnika *in situ*, dok su ostali grobovi rađeni za samo jedan ukop.

Na nekropoli je bio 61 dječji grob, što čini 36 postotaka grobova.

U kasnom srednjem vijeku ovaj je ruralni kraj bio opustošen turskim osvajanjima. Stanovništvo dalmatinske unutrašnjosti bježi prema obali, na otoke. Vlasi kao turski podanici naseljavaju opustošene predjele. Novo stanovništvo pokapa se na već postojećim starosjedilačkim župskim grobljima uokolo crkava, poput Sv. Spasa na vrelu Cetine. Najvjerojatnije stvaraju i svoja groblja na odvojenim lokacijama, ali tek istraživanjima većeg broja kasnosrednjovjekovnih nekro-

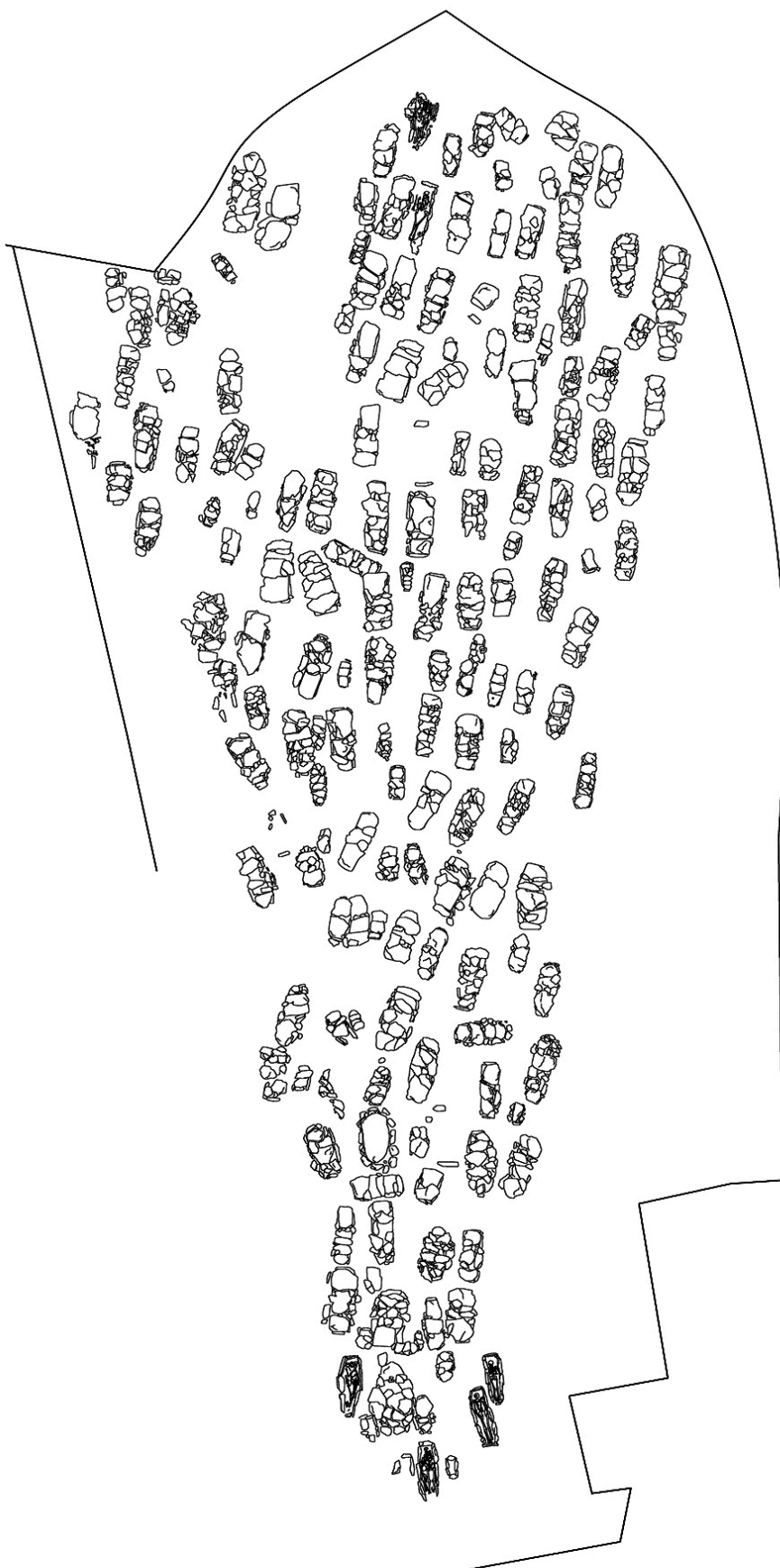
8 Gunjača 1952, str. 65.

9 Jelovina 1976, str. 75.

10 Gjurašin 1977, str. 165; Gjurašin 2005, str. 164.

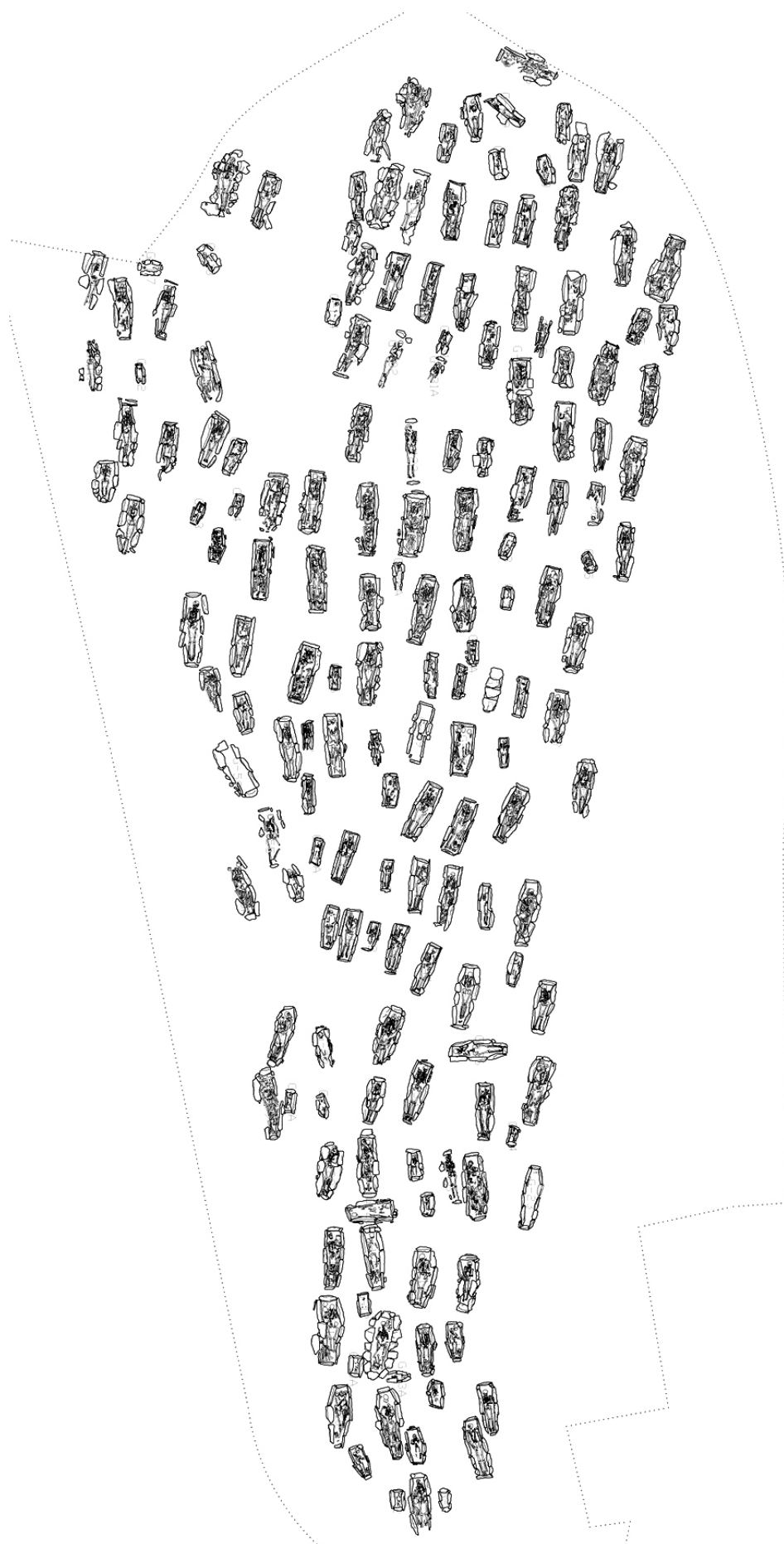

Sl. 3 Zatvoreni grobovi (foto: Z. Alajbeg, crtež: A. Sučić)

Sl. 4 Otvoreni grobovi (foto: Z. Alajbeg, crtež: A. Sučić)

Sl. 5 Groblje u tijeku istraživanja (foto: Z. Alajbeg)

pola moći će se dobiti jasnija slika o tim ukopištima.

Tlo na kojem se nalazi ovo groblje uglavnom je zemlja crvenica. Jedino se u zapadnom dijelu nekropole nakon pola metra crvenice nalazi krševiti teren, gdje su grobovi bili načinjeni u oklesanom kamenom živcu.

Novac je najbrojniji nalaz u grobovima, potom slijede puceta, trojagodne naušnice, prstenje, igle, tekstil i staklene perlice.

Pronađena je jedna kopča, nož i ukrasna pločica–aplika.

Sl. 6 Groblje u tijeku istraživanja (foto: Z. Alajbeg)

Katalog grobova s nalazima (40 grobova)

Svi grobovi rađeni su od usadnih kamenih ploča i pokriveni pločama. Na dnu groba bila je zemlja.

Osim G 36 i 159 koji su orijentirani S–J, svi ostali grobovi s nalazima položeni su u smjeru I–Z.

G 1

Oblik mu je ovalan. Lijeva ruka je ispružena, a desna svijena na prsima.

Starost pokojnik u trenutku smrti procjenjuje se na 40 do 45 godina.¹¹ Uz pokojnika su *in situ* pronađeni ostaci još dvojice pokojnika.

Nalazi: Ugarski denar, Ludovik I. (1342.–1382.), uz natkoljenu kostura *in situ*.

G 13

Oblik mu je ovalan. Ruke su polegnute na prsima.

Starost pokojnice u trenutku smrti procjenjuje se na 45 do 50 godina. Uz kostur *in situ* pronađeni su ostaci još dviju pokojnica te troje djece.

Nalazi: Nož u dva dijela uz lijevu nogu pokojnice.

G 25

Oblik mu je pravokutan. Ruke su polegnute na karlici.

Starost pokojnika u trenutku smrti procjenjuje se na 40 do 45 godina. Uz pokojnika *in situ* pronađeni su i ostaci pokojnice.

Nalazi: Željezna kopča na zdjelici kostura *in situ*.

¹¹ Rezultatima antropološke analize koristimo se iz stručnog izvještaja M. Šlausa, 2005.

G 28

Oblik mu je trapezoidan. Ruke su polegnute na karlici. Starost pokojnika u trenutku smrti procjenjuje se na 50 do 55 godina. Uz pokojnika *in situ* pronađeni su ostaci još jednog muškarca.

Nalazi: Srebrni novac Venecije, dužd Andrea Contarini (1368.–1382.).

G 34

Oblik mu je pravokutan. Ruke su polegnute na prsima. Starost pokojnika u trenutku smrti procjenjuje se na 25 do 30 godina. Uz pokojnika *in situ* pronađeni su ostaci djeteta i još jednog pokojnika.

Nalazi: Željezna igla uz rame pokojnika; ugarski denar, Ludovik I. (1342.–1382.); bezbojna staklena perlica.

G 36

Oblik mu je ovalan. Ruke su polegnute na prsima. Starost pokojnice u trenutku smrti procjenjuje se na 35 do 40 godina. Uz pokojnicu *in situ* pronađeni su loše ušćuvani ostaci pokojnika i pokojnice.

Nalazi: Dio željezne igle.

G 37

Oblik mu je ovalan. Jedna je ruka polegnuta na prsima, a druga na karlici.

Starost pokojnika u trenutku smrti procjenjuje se na 30 do 35 godina. Uz pokojnika *in situ* pronađeni su i ostaci pokojnice. Nalazi: Srebrni prsten s okruglim proširenjem te ugraviranom pticom grabljivicom, nađen na kažiprstu lijeve ruke kostura *in situ*.

G 39

Oblik mu je pravokutan. Ruke su polegnute uz tijelo. Starost pokojnice u trenutku smrti procjenjuje se na 35 do 40 godina. Uz pokojnicu *in situ* pronađene su kosti djeteta te četvero muškaraca i žene.

Nalazi: Tri prstena kovana od brončane vrpce, nađena uz dislocirane kosture.

G 43

Oblik mu je pravokutan. Ruke su polegnute na karlici. Starost djeteta u trenutku smrti procijenjena je na 12 do 13 godina.

Nalazi: Ljubičasta staklena perla.

G 46

Oblik mu je pravokutan. Ruke polegnute na prsima. Starost djeteta u trenutku smrti procijenjena je na 2 do 2,5 godina.

Nalazi: Željezna igla.

G 55A

Rađen je od usadnih ploča, ali nekoliko ih nedostaje pa mu nije jasan oblik. Položaj ruku nije ustanovljen.

Starost pokojnika u trenutku smrti procjenjuje se na 30 do 35 godina. Uz pokojnika *in situ* pronađene su kosti još jednog pokojnika i pokojnice.

Nalazi: Brončani prsten od lima, izlomljen; prsten od srebrne vrpce s pozlatom i krunom s umetkom od žućkastog kamena; ugarski denar, Ludovik I. (1342.–1382.).

G 68

Oblik mu je nepravilni pravokutnik. Ruke polegnute uz tijelo. Starost djeteta u trenutku smrti procijenjena je na 10,5 do 11,5 godina. U grobu su pronađena još tri dječja kostura.

Nalazi: Ulomak željezne igle.

G 73

Oblik mu je pravokutan. Ruke su polegnute na prsima. Starost djeteta u trenutku smrti procijenjena je na 2,5 do 3,5 godine.

Nalazi: Brončana ukrasna pločica, nađena uz lubanju djeteta.

G 77

Oblik mu je pravokutan. Ruke su polegnute na prsima. Starost pokojnika u trenutku smrti procijenjena je na 15 do 16 godina. Uz pokojnika koji je pronađen *in situ* u grobu su bili i ostaci ženske osobe.

Nalazi: Par trojagodnih perforiranih naušnica na lubanji kostura *in situ*; ostaci tkanine s upletenom zlatnom žicom i kalotama uz lijevu nogu kostura; dio novčića (samo 1/3) izrađenog u Veneciji, mali denar, neodrediv, kraj 12.–14. st.

G 81

Oblik mu je ovalan. Ruke su polegnute na karlici. Starost pokojnika u trenutku smrti procijenjena je na 30 do 35 godina.

Nalazi: Brončani prsten izrađen lijevanjem, uz lijevu nadlakticu.

G 85

Oblik mu je pravokutan. Jedna ruka položena je uz tijelo, a druga polegnuta na karlici.

Starost pokojnika u trenutku smrti procijenjena je na 30 do 35 godina.

Nalazi: Novac Venecije, denar pikolo, koji je u optjecaju od 12. do 14. st.

G 92

Oblik mu je pravokutan, ali zaobljen po sredini. Ruke su polegnute na karlici.

Starost djeteta u trenutku smrti procijenjena je na 12 do 14 godina. Uz dječji kostur *in situ* pronađene su još dobro ušćuvane kosti žene.

Nalazi: Prsten od brončanog lima bez ukrasa.

G 97

Oblik mu je pravokutan. Ruke su polegnute na karlici. Starost pokojnice u trenutku smrti procijenjena je na 20 do 25 godina. Uz pokojnicu *in situ* pronađene su kosti još jedne pokojnice.

Nalazi: Naušnica od uvijene žice i dva komadića tekstila.

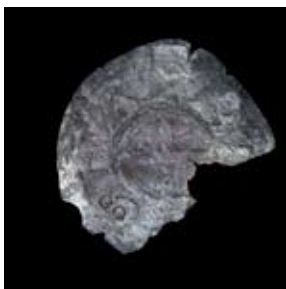
G 99

Oblik mu je pravokutan.

Starost pokojnice u trenutku smrti procijenjena je na 40 do 45 godina. Uz pokojnicu *in situ* pronađene su kosti još jedne žene.

Nalazi: Novac Akvileje, denar (soldo), Antonio II. (1402.–1411.); novac Venecije, neodrediv: trojagodna naušnica.

G 100

Oblik mu je pravokutan. Dno groba je zemlja. Ruke polegnute uz tijelo.

Starost pokojnika u trenutku smrti procijenjena je na 20 do 25 godina. Uz pokojnika *in situ* pronađeni su ostaci još dviju žena. Nalazi: Turska akča; trojagodna naušnica; igla; puce.

G 102

Oblik mu je pravokutan. Ruke su polegnute na karlici.

Starost pokojnice u trenutku smrti procijenjena je na 30 do 35 godina. Uz pokojnicu *in situ* u grobu su pronađeni dobro sačuvani ostaci muškarca.

Nalazi: Novac Venecije, denar pikolo, koji je u optjecaju od kraja 12. do 14. st.

G 104

Oblik mu je ovalan. Nije ustanovljen položaj ruku.

U grobu je bio kostur novorođenčeta *in situ* te kostur još jednog djeteta.

Nalazi: Komadić željezne igle.

G 110

Oblik mu je ovalan. Ruke su položene uz tijelo.

Starost pokojnika u trenutku smrti procjenjuje se na 25 do 30 godina. Uz pokojnika *in situ* u grobu, na poklopnici pronađeni su dobro usčuvani ostaci pokojnika.

Nalazi: Osam brončanih puceta na desnoj klavikuli; igla uz lubanju.

G 116A

Oblik mu je trapezoidan. Ruke su bile prekrížene na prsima.

Starost djeteta u trenutku smrti procjenjuje se na 7 do 8 godina.

Nalazi: Novac Venecije, soldin, dužd Lorenzo Celsi (1361.–1365.)

G 121

Oblik mu je pravokutan. Ruke su polegnute na karlici.

Starost pokojnice u trenutku smrti procijenjena je na 20 do 25 godina. Uz pokojnicu *in situ* pronađene su vrlo dobro usčuvane kosti još jedne pokojnice.

Nalazi: Novac grada Verone, denar pikolo (1259.–1329.); uz lubanju par trojagodnih naušnica s dvije kugle i kruškolikim privjeskom u sredini.

G 124

Oblik mu je pravokutan. Jedna ruka na prsima, a druga na karlici.

Starost djeteta u trenutku smrti procijenjena je na 4,4 do 5,5 godina.

Nalazi: Komadić tekstila od upletenih zlatnih niti kraj desne ruke.

G 125

Oblik mu je pravokutan. Ruke su položene uz tijelo.

Starost pokojnice u trenutku smrti procjenjuje se na 35 do 40 godina. Uz pokojnicu *in situ* pronađen je dobro uščuvan kostur djeteta.

Nalazi: Novac Venecije, soldin, dužd Andrea Dandolo; dva čavla.

G 130

Oblik mu je pravokutan. Ruke su položene na karlici.

Starost djeteta u trenutku smrti procijenjena je na 5,5 do 6,5 godina. Uz kostur djeteta *in situ* pronađene su ostaci još dvoje djece.

Nalazi: Dva novčića Venecije, koji su u optjecaju od 12. do 14. st.

G 126

Oblik mu je pravokutan. Jedna ruka uz tijelo, a druga na karlici.

Starost pokojnice u trenutku smrti procijenjena je na 40 do 45 godina. Uz pokojnicu *in situ* pronađena su tri dječja kostura.

Nalazi: Brončana karičica ispod lubanje kostura *in situ*.

G 129A

Oblik mu je pravokutan. Jedna ruka uz tijelo, a druga na karlici.

Starost pokojnika u trenutku smrti procijenjena je na 40 do 45 godina.

Nalazi: Turska akča.

G 132

Od grobne arhitekture imamo samo uzglavnicu.

Ruke su položene na karlici.

Starost pokojnice u trenutku smrti procijenjena je na 30 do 35 godina.

Nalazi: Turska akča; nepoznati novčić u raspadnutom stanju.

G 135

Oblik mu je ovalan. Ruke su položene uz tijelo.

Starost pokojnika u trenutku smrti procijenjena je na 35 do 40 godina. Uz pokojnika *in situ* pronađene su kosti pokojnice.

Nalazi: Novac Venecije, denar pikolo, koji je u optjecaju od kraja 12. do 14. st.; novac grada Splita, dinarić, parvul, kraj 13. st.

G 137

Oblik mu je trapezoidan. Ruke su polegnute na karlici. Starost muškarca pokopanog *in situ* procijenjena je na 17 do 19 godina. U grobu su pronađeni ostaci još jednog pokojnika i dviju pokojnica.

Nalazi: Trojagodna perforirana naušnica uz dislocirani kostur pri dnu grobne konstrukcije.

G 140

Oblik mu je pravokutan. Ruke su polegnute na karlici. Starost muškarca pokopanog *in situ* u trenutku smrti procjenjuje se na 45 do 50 godina. U grobu su još pronađene dobro ušćuvane kosti pokojnika, pokojnice i djeteta.

Nalazi: Novac Venecije, denar pikolo, koji je u optjecaju od kraja 12. do 14. st.

G 147

Oblik mu je ovalan. Ruke položene uz tijelo. Starost djeteta pokopanog *in situ* u trenutku smrti procjenjuje se na 5,5 do 6,5 godina. U grobu su još pronađene dobro ušćuvane kosti djeteta, dvaju pokojnika i pokojnice.

Nalazi: Turska akča.

G 150

Oblik mu je trapezoidan. Starost djeteta u trenutku smrti procjenjuje se na 10 do 11 godina. Uz kostur *in situ* pronađeni su i dobro ušćuvane kosti pokojnika.

Nalazi: Novac Venecije, denar pikolo, koji je u optjecaju od kraja 12. do 14. st.

G 151

Oblik mu je pravokutan. Jedna ruka je položena uz tijelo, a druga na karlici. Starost pokojnice u trenutku smrti procjenjuje se na 35 do 40 godina. U grobu su pronađene i kosti djeteta.

Nalazi: Par trojagodnih naušnica, srebrnih, s pozlatom, u blizini lubanje.

G 154

Oblik mu je ovalan. Jedna ruka je položena uz tijelo, a druga je na prsima. Starost pokojnika u trenutku smrti procjenjuje se na 50 do 55 godina. Uz pokojnika *in situ* u grobu su pronađene kosti još jednog pokojnika i tri pokojnice.

Nalazi: Dva puceta.

G 155

Oblik mu je ovalan. Ruke su polegnute na karlici.

Starost djeteta u trenutku smrti procjenjuje se na 6,5 do 7,5 godina. Uz kostur djeteta *in situ* pronađena su još dva dječja kostura.

Nalazi: Novac grada Padove, Francesco I. da Carrara (1355.–1388.)

G 159

Oblik mu je pravokutan. Ruke su položene uz tijelo.

Starost djeteta u trenutku smrti procjenjuje se na 6,5 do 7,5 godina.

Nalazi: Par trojagodnih naušnica od srebra.

Nalazi izvan grobova

1. Dvije listaste strelice s tuljkom za nasad. Jednu strelicu mogli bismo svrstati u tip s lastinim repom, a druga je slabo sačuvana.
2. Veći dio rimskoga nadgrobnog spomenika s natpisom – stele 2./3. st.
3. Srp kojem nedostaje gornji dio. Ratarska oruđa rijetko nalazimo. Uglavnom se nalaze srpovi, vinorezi te kosiri. Kovač ih kuje od željeza i obično do nas dolaze u lošem stanju.
4. Puce od mjedi. Proizvod XVIII./XIX. st.
5. Donji dio kapitela (?) možda starokršćanske crkve (bio je u funkciji učelka na grobu).
6. Komad kovanog željeza, u obliku igle, duž. 12,4 cm, koji na vrhu ima tragove bakra.
7. Dva kovana čavla četvrtastog presjeka. Dužina potpunog sačuvanog čavla je 8,2 cm.
8. Novčić iz vremena Honorija, početak 5. st.
9. Rimski novčić, neodrediv, druga polovica 4. st.
10. Ugarski denar, Ludovik I. Anžuvinski (1342.–1382.)

Analiza grobnih nalaza**NOVAC**

Numizmatička građa iz istraženih grobova važna je za utvrđivanje vremena trajanja nekropole. Na groblju kod Dugopolja pronađena su 23 novčića u 20 grobova, od kojih je 19 kasnosrednjovjekovnih.

Pregled pronađenog novca prema grobovima:

- G 1 Ugarski denar, Ludovik I. Veliki, hrv.–ugar. kralj (1342.–1382.)
- G 28 Venecija, soldin, dužd Andrea Contarini (1368.–1382.)
- G 34 Ugarski denar, Ludovik I. Veliki, hrv.–ugar. kralj (1342.–1382.)
- G 55A Ugarski denar, Ludovik I. Veliki, hrv.–ugar. kralj (1342.–1382.)
- G 77 Venecija, mali denar, neodrediv, kraj 12.–14. st.
- G 85 Venecija, mali denar, neodrediv, kraj 12.–14. st.
- G 99/1 Venecija, mali denar, neodrediv, kraj 12.–14. st.
- G 99/2 Akvileja, denar (soldo), Antonio II. Panciera di Portogruaro (1402.–1411.)
- G 100 Turska akča, 16 st.?
- G 102 Venecija, mali denar, neodrediv, kraj 12.–14. st.
- G 116A Venecija, soldin, dužd Lorenzo Celsi (1361.–1365.)
- G 121 Verona, mali denar, 1259.–1329.
- G 125 Venecija, soldin, dužd Andrea Dandolo (1343.–1354.)
- G 129A Turska akča, 16. st.
- G 130/1 Venecija, mali denar, neodrediv, kraj 12.–14. st.
- G 130/2 Venecija, mali denar, neodrediv, kraj 12.–14. st.
- G 132 Turska akča, 16. st. (raspadnut)
- G 135/1 Venecija, mali denar, neodrediv, kraj 12.–14. st.
- G 135/2 Split, dinarić parvul, kraj 13. st.
- G 140 Venecija, mali denar, neodrediv, kraj 12.–14. st.
- G 147 Turska akča, 16. st.
- G 150 Venecija, mali denar, neodrediv, kraj 12.–14. st.
- G 155 Padova, Francesco I. da Carrara (1355.–1388.)

Izvan grobova:

- 1/ Ugarski denar, Ludovik I. Anžuvinski
- 2/ Rim, neodrediv, druga pol. 4. st., bronca.
- 3/ Rim, Honorije, poč. 5. st.

Pregled pronađenog novca prema mjestu kovanja:

- 1/ Venecija
- Soldin, dužd Andrea Contarini (1368.–1382.)
- Soldin, dužd Lorenzo Celsi (1361.–1365.)
- Soldin, dužd Andrea Dandolo (1343.–1354.)
- Mali denar, koji je u optjecaju od kraja 12. do 14. st.
- Mali denar, koji je u optjecaju od kraja 12. do 14. st.
- Mali denar, koji je u optjecaju od kraja 12. do 14. st.
- Mali denar, koji je u optjecaju od kraja 12. do 14. st.
- Mali denar, koji je u optjecaju od kraja 12. do 14. st.
- Mali denar, koji je u optjecaju od kraja 12. do 14. st.
- Mali denar, koji je u optjecaju od kraja 12. do 14. st.
- Mali denar, koji je u optjecaju od kraja 12. do 14. st.
- Mali denar, koji je u optjecaju od kraja 12. do 14. st.
- Mali denar, koji je u optjecaju od kraja 12. do 14. st.
- Mali denar, koji je u optjecaju od kraja 12. do 14. st.

2/ Ugarska

Denar, Ludovik I. Veliki (1342.–1382.)

Denar, Ludovik I. Veliki (1342.–1382.)

Denar, Ludovik I. Veliki (1342.–1382.)

3/ Split

Dinarić parvul, kraj 13. st.

4/ Padova

Francesco I. da Carrara (1355.–1388.)

5/ Verona

Denar pikolo, dinastija Scaligeri (1259.–1329.)

6/ Akvileja

Denar (soldo), Antonio II. Pancier Portogruaro (1402.–1411.)

7/ Turska – Bosna

Akča, 16. st.?

Akča, 16. st.?

Akča, 16. st.? (raspadnut)

Akča, 16. st.?

Sav novac izrađen je od srebra.¹²

Na nekropoli je pet grobova u kojima je, uz nakit, nađen i novac:

U G 55A je uz prsten od srebrne vrpce s pozlatom te s krunom od sedam “latica” i umetkom od žućkastog kamena, pronađen i ugarski denar, Ludovik I. (1342.–1382.).

U G 77 su uz par trojagodnih perforiranih naušnica od srebra s pozlatom pronađeni ostaci tkanine s upletenom zlatnom žicom i kalotama te ulomak novčića (sačuvana 1/3), Venecija 12.–14. st.

U G 99 je uz trojagodnu naušnicu od srebra s pozlatom nađen novac Akvileje, denar (soldo) Antonia II. (1402.–1411.) te neodrediv novac Venecije 12.–14. st. ili neki istovremeni komunalni.

U G 100 pronađeni su trojagodna naušnica, puca i igla te turska akča.

U G 121 pronađen je par trojagodnih naušnica s dvije kugle i krušolikim privjeskom u sredini te denar pikolo grada Verone (1259.–1329.).

Na području našeg dijela Jadrana u 13. i 14. st. u velikom je optjecaju srebrni kovani novac.¹³ To je uglavnom novac Republike Venecije, koji postaje glavna moneta. Pojavljuju se i veće količine autonomnoga komunalnog novca talijanskih gradova te novac grada Splita. Ugarski se novac otkriva u nešto manjem opsegu.

U G 85, 99, 102, 130 (2 kom), 135, 140, 150, pronađen je venecijanski novac, denar pikolo, koji je u optjecaju od kraja 12. do 14. st.

Otkrivena su i tri venecijanska novčića soldina, i to u G 116A dužda Lorenza Celsija (1361.–1365.); u G 125 dužda Andree Dandola (1343.–1354.) i u G 28 dužda Andree Contarinija (1368.–1382.).

Nađen je novac talijanskih gradova, i to novac Akvileje u G 99, denar (soldo), Antonio II. (1402.–1411.), u G 121 denar pikolo, kovan u Veroni (1259.–1329.), te u G 155 novac grada Padove, Francesco I. da Carrara (1355.–1388.).

U G 135 nađen je novac, dinarić parvul, grada Splita, s kraja 13. stoljeća.

U G 1, 34, 55A pronađeni su ugarski denari Ludovika I. (1342.–1382.).

S Turcima u 16. st. stiže i njihov srebrni novac, aspre ili akče. Uglavnom je loše kovan, najvjerojatnije u Bosni. Na našoj nekropoli pronađen je u G 100, 129A, 132 (raspadnut) i 147.¹⁴

Nakit

NAUŠNICE

Naušnice pronađene na nekropoli kod Dugopolja su trojagodnog tipa, a samo je jedan primjerak brončana karičica ili najjednostavniji tip naušnice.

G 77 Par trojagodnih perforiranih naušnica od srebra s pozlatom. Pozlačeno srebro. Filigran i granulacija. Svaka jagoda se sastoji od dviju spojenih polutki koje imaju oblik cvijeta s osam latica, a ukrašene su granulacijom. Dijelovi karika između jagoda ukrašeni su filigranskom žicom. Dim. 3,4 x 3 cm; 3,4 x 3 cm.**G 97** Naušnica od dvije brončane žice uvijene u obliku užeta. Spada među najjednostavnije naušnice. Krajevi su joj slomljeni.**G 99** Trojagodna naušnica od srebra s pozlatom. Filigran i granulacija. Svaka jagoda sastoji se od dviju spojenih polutki, površina kojih je ukrašena grozdovima s granulacijom. Dijelovi karike između jagoda ukrašeni su filigranskom žicom. Dim. 2,6 x 2,6 cm. U grobu su pronađena dva novčića od kojih je jedan iz Akvileje, denar (soldo), Antonio II. Pancier di Portogruaro (1402.–1411.)**G 100** Trojagodna perforirana naušnica, srebro. Filigran i granulacija. Svaka jagoda sastoji se od dviju spojenih polutki koje imaju oblik cvijeta s osam latica, a ukrašene su granuliranim zrnima. Dijelovi ka-¹² Novac je obradio T. Šeparović.¹³ Delonga 1987.¹⁴ Liščić 1972, str. 1–4.

rika između jagoda ukrašeni su filigranskom žicom. Karika je slomljena.

G 121 Par naušnica trojagodnog tipa od srebra s pozlatom. Filigran i granulacija. Bočne jagode kuglastog su oblika, perforirane. Svaka jagoda sastoji se od dviju spojenih polutki, koje imaju oblik cvijeta s osam latica, a ukrašene su granuliranim zrnima. Dijelovi karika između jagoda ukrašeni su filigranskom žicom. Središnja kruškolika jagoda prekrivena je granuliranim zrnima. Na njezinu vrhu nalazi se mala kuglasta jagoda, perforirana, rađena od dviju spojenih polutki, koje imaju oblik cvijeta s osam latica, bez ukrasa, s pričvršćenom ušicom. Dno središnje kruškolike jagode završava s pet prošupljenih, neukrašenih polukalota i svaka ima ušicu za pričvršćivanje. Dim 5,5 x 3 cm; 5 x 3 cm.

G 126 Pronađen je najjednostavniji tip naušnice, brončana karičica, izrađena od komada žice svijene u krug. Takve naušnice najvjerojatnije su se nosile obješene kroz rupicu uha. Mogu se ubrojiti među najstarije starohrvatske naušnice i one su bez sumnje prvi proizvod domaćih zlatarskih radionica. Nakon XII. stoljeća javljaju se sporadično. Dim. 1,9 x 1,5 cm.

G 137 Trojagodna perforirana naušnica od srebra s pozlatom. Pozlačeno srebro. Svaka jagoda sastoji se od dviju spojenih polutki koje imaju oblik cvijeta s osam latica, a ukrašene su granuliranim zrnima. Dijelovi karika između jagoda ukrašeni su filigranskom žicom. Dim. 2,7 x 2,6 cm.

G 151 Par naušnica trojagodnog tipa. Srebro s pozlatom. Filigran i granulacija. Svaka jagoda sastoji se od dviju spojenih polutki prekrivenih ukrasom od filigranske žice u obliku cvijeta sa šest latica te granuliranim zrnima. Dim. 1,8 x 1,8 cm; karika je slomljena.

G 159 Par naušnica trojagodnog tipa od srebra. Filigran i granulacija. Svaka jagoda sastoji se od dviju spojenih polutki, površina kojih je ukrašena grozdovima od granuliranih zrna. Dijelovi karika između jagoda ukrašeni su filigranskom žicom. Dim. 2,4 x 2,2 cm; 2,4 x 2,3 cm.

PRSTENJE

U kasnosrednjovjekovnim grobovima često se pronalazi srebrno prstenje s umecima od raznobojnog stakla ili staklene paste.

Poslije naušnica prstenje je najčešći nakit koji nalazimo na našoj nekropoli. Rađen je kovanjem od metalne vrpce ili lijevanjem.

U **G 37** pronadjen je srebrni prsten s pozlatom; lim i graviranje. Kružno svijena vrpca čiji se krajevi pro-

širuju u ovalnu ukrašenu pločicu. Rub pločice ukrašen je urezima koji čine dvostruki krug. Unutar kruga ugraviran je prikaz ptice grabljivice.

U **G 39** pronadjen su tri prstena:

a) Prsten od brončano svijenog lima. Bez ukrasa. Pr. 1,8 cm.

b) Prsten od brončanog svijenog lima. Obruč prstena ukrašen je po sredini rebrom, a rubovi su ukrašeni graviranim crticama. Pr. 1,8 cm.

c) Prsten od brončanog svijenog lima. Obruč prstena ukrašen je po sredini laganim rebrom, a rubovi graviranim točkicama. Pr. 1,8 cm.

U **G 55A** pronadjen su dva prstena. Jedan je rađen od brončanog lima, izlomljen je i bez ukrasa.

Drugi prsten rađen je od kružno svijene srebrne vrpce s pozlatom koja se proširuje, i tu je zalemljena kruna. Krunu čini 7 "latica" koje okružuju umetak od žučkastog kamena. Srebrna vrpca ukrašena je graviranim, izlzanim, urezima, složenima u obliku riblje kosti.

U grobu je pronadjen i denar Ludovika I. (1342.–1382.)

U **G 81** pronadjen je brončani prsten izrađen lijevanjem. Obruč prstena ukrašen je po sredini širim rebrom djelomično ukrašenim graviranim crticama. Obruč s vanjske strane ima istaknut rub. Pr. 2,1 cm.

U **G 92** pronadjen je prsten od brončanog svijenog lima bez ukrasa. Pr. 1,8 cm.

Metalni dijelovi s odjeće

PUCETA

Puceta su dosta čest nalaz u kasnosrednjovjekovnim grobovima, posebice neukrašena, a pronalazimo ih od ranoga srednjeg vijeka. Prema načinu izradbe možemo ih podijeliti na jednostavne, bez ikakvih ukrasa, i na luksuzno izrađene, ukrašene filigranom i granulacijom. Sastavni su dio odjeće pa su imala istodobno praktičnu i ukrasnu funkciju.

Pronađeno je ukupno 11 puceta, izrađenih od dviju zalemljenih, neukrašenih polukalota. Na gornjoj polutki pričvršćena je ušica za udijevanje.

U **G 110** bilo je osam brončanih puceta, a u **G 154** dva brončana puceta.

IGLE

Izrađene su od željeza kovanjem, okruglog presjeka. Pronađene su u grobovima na različitim mjestima. Najvjerojatnije su služile za sapinjanje platna u koje je

bio umotan pokojnik.¹⁵

Na nekropoli Kod križa u Koprivnom pronađeno je 29 igala, odnosno njihovih dijelova.¹⁶

Igle iz G 100 i G 110 potpuno su sačuvane, s ušicom. Duž. 4,7 cm i 5,1 cm. Od ostalih samo jedna ima sačuvanu ušicu za udijevanje.

UKRASNA PLOČICA

Ukrasne pločice, naljepci, aplike, prišivene na tkaninu ili kožu, služile su kao ukrasne čione vrpce (dijademe) ili kao ukrasi na pojasu ili na drugome mjestu na odjeći. Najčešće su izrađene od brončanog i bakrenog lima.

Godine 1997. u Gradcu kod Drniša pronađene su dvije dijademe, svaka s više od dvadeset aplika.¹⁷

U G 73 pronađen je u blizini lubanje dio pravokutne ukrasne pločice, pa možemo pretpostaviti da je bila dijadem ili možda ukras na kapi. Sačuvana su samo dva otvora za pričvršćivanje na podlogu/kožu. Pločica je rađena od tankog brončanog lima s iskucanim ukrasima u obliku kalota (dvije manje i jedna veća kalota).

POJASNA KOPČA

Karakteristični dio muške nošnje su tzv. gljivaste pojase kopče, načinjene od željeza; predica ima gljivasti oblik, a imaju 1–3 igle za zakopčavanje. One su sastavni dio odjeće, a osim praktične mogu imati i ukrasnu svrhu. Uglavnom su rađene od željeza, a posvjedočene su velikim brojem nalaza u grobovima XIV. st.

U G 25 pronađena je željezna kopča rađena kovanjem. Kopča se sastoji od predice polukružnog oblika, tj. gljivastog oblika i na nju je pričvršćena igla za zakopčavanje. Dim.: š. 4 cm; v. 2,5 cm.

Staklene perlice

Nađene su perle najvjerojatnije jedini ostaci ogrlice.

U G 34 i G 43 pronađen je po jedna staklena perla. Manja je ljubičaste boje, a veća je prozirna, s modrim odsjajem.

Tekstil

Tekstilni ostaci spadaju među rijetke nalaze u kasnosrednjovjekovnim grobovima, a i kad se nađu, uglavnom su u lošem stanju. U većem broju otkriveni su u grobovima uz Sv. Spas.

S naše nekropole zastupljen je tekstil s malom količinom građe, samo sa sitnim ostacima nošnje.

Uzak ostatak tkanine vrpčastog oblika s tri aplicirane polukalote pronađen je u G 77 zajedno sa 18 polukalota od srebra i parom trojagodnih perforiranih naušnica.

Dva manja komada vrpčastog oblika tekstila pronađena su u G 97. Ti su tekstilni ostaci deformirani i oštećeni, a načinjeni su od dvostruke niti koja je ovijena srebrnom ovojnicom s pozlatom. Dim. 8 x 1 cm; 3,5 x 2 cm.

U G 124 nađen je ulomak tekstila načinjen od bizantske zlatne niti, tj. metalne niti ovijene srebrnom ovojnicom s pozlatom, a funkcija mu je ukrasna.¹⁸ Dim. 5 x 0,5 cm.

Nož

Noževi su u prvom redu služili kao oruđe, a pojedini veći primjerci upotrebljavaju se i kao oružje.

Jedini pronađeni nož na nekropoli bio je u G 13. To je željezni nož kratkog sječiva, lagano povijenog hrbata te znatno oštećene oštrice. Gornji dio drške bio je ojačan i ukrašen broncom, a ima i tri otvora za pričvršćivanje oplate. Nađen je uz lijevu nogu pokojnice dobi od 45 do 50 godina. Dužina sačuvanog dijela sječiva je 9,1 cm, a dužina drške 10,2 cm.

Stećci

Od 170 istraženih grobova šezdeset njih bilo je pokriveno srednjovjekovnim nadgrobnim spomenicima stećcima, a još šest stećaka nađeno je u suhozidu s južistočne strane nekropole.

Stećci nastaju u XII. stoljeću, a svoj puni razvoj doživljavaju u XIV. i XV. stoljeću. Početkom XVI. stoljeća prestaje izrada stećaka.

Na grobovima je pronađeno deset ukrašenih, bolje reći obilježenih stećaka; dva stećka pronađena su ugrađena u suhozid, a i oni su se nekad nalazili iznad grobova.

Na dva groba stećak nije bio u obliku kamene ploče.

Lokalitet je već prije bio poznat u literaturi¹⁹ po stećku s ljudskim likom uzdignutih ruku i s nogama u raskoraku, ugrađenom u suhozid. Škobalj spominje još dva stećka s ovog lokaliteta, i to stećak s kamenicom te stećak sa "slabo izrađenim štitom na površini", koji je danas nepoznat.

¹⁵ Milošević 1991, str. 36.

¹⁶ Gjurašin 2005, str. 169.

¹⁷ Zekan 2000, str. 280.

¹⁸ Dragičević 1988.

¹⁹ Škobalj 1970, str. 297, sl. 236.

Stećci koji nemaju oblik ploče

Prvi je naš najpoznatiji stećak s prikazom oranta,²⁰ koji izradom podsjeća na obelisk. Bio je ugrađen okomito u suhozid istočno od same nekropole. Visok je 170 cm, širok 70 cm, a deo 45 cm. Obje strane stećka ukrašene su reljefom u obliku valova.

Drugi stećak, iznad G 19, isklesan je kao krovšte kuće na dvije vode ili poklopac sarkofaga.

Treći, iznad G 22, isklesan je u obliku polovice krušne pogače, a bio je postavljen okomito.

Ukrašeni ili obilježeni stećci

Stećak koji oblikom podsjeća na obelisk. U gornjem desnom dijelu nalazi se prikaz ljudskog lika s uzdignutim rukama i nogama u raskoraku.

Drugi označeni stećak je ploča s uklesanim grčkim križem, jedva vidljivim.

Oba stećka nekoć su se nalazila iznad grobova. Vjerojatno su "smetali" kod obrade zemljišta pa su stavljeni u suhozid s istočne strane nekropole.

G 13 Na stećku je izdubena ovalna udubina/kamenica s produženjem za odljev vode.

G 18 Točkasto urezani križ, a oko hasta je na isti način načinjen krug.

G 22 Stećak isklesan u obliku polovice krušne pogače. Pri vrhu stećka nalazimo ukras u obliku jabuke.

G 37 Ploča sa dva uklesana grčka križa, od kojih je jedan upisan u kružnici. Na ploči je još nekoliko nejasnih prikaza, od kojih jedan podsjeća na zmiju.

G 48 Stećak s reljefnim prikazom jabuke, kamenice u obliku kružnice i s ljudskim likom ispruženih ruku i s nogama u raskoraku.

G 53 Stećak je izrađen od deblje kamene ploče na kojoj je po sredini izdubljen plitki kanal koji lagano vijuga.

G 82 Stećak od deblje ploče s reljefnim prikazom jabučastoga grčkog križa po sredini.

²⁰ Wenzel 1965, str. 307, 331, 333.

G 143 Uz rub masivne ploče urezan grčki križ.

G 148 Stećak s jedva vidljivim reljefnim prikazom križa *gamadia*.

G 152 Oštećen stećak, jedva vidljiv reljefni prikaz grčkoga križa (otkinuta hasta).

Na području današnje jugozapadne Bosne, Hercegovine i Dalmacije najbrojniji pojedinačni motiv na stećcima je križ. Nalazimo ga i kao heraldički element, ali uglavnom ima religijsko značenje. Na stećcima je najčešći tzv. grčki i latinski križ.²¹

Prikaz grčkoga križa na našim se stećcima pojavljuje sedam puta, a prikaz latinskog jednom.

Na stećku iznad G 18 nalazimo točkasto urezan latinski križ. Oko njegove haste na isti je način urezana kružnica.

Na stećku G 37 nalazimo dva urezana grčka križa, a na stećku G 82 reljefni je prikaz grčkoga križa. Krakovi tog križa proširuju se pri krajevima u kružnice. Na stećku iznad G 143 urezan je grčki križ.

Jabuka, koja više podsjeća na krušnu pogaču, nalazi se na stećku iznad G 22 i G 48.

Iznad G 13 bio je stećak s većom kamenicom, dok je iznad G 48 bio stećak koji je ukrašen manjom kamenicom između jabuke i ljudskog lika.

Udubljenja (kamenice) na stećcima najvjerojatnije su služila za stavljanje svijeća ili ulja pokojniku u spomen.²²

Manje kamenice za ulijevanje tekućine ili izlaganje hrane nalazimo na stećcima u svim krajevima.²³ Kod stare župne crkve sv. Mihovila u Konjskom na jednom je stećku izrađena poveća obrubljena kamenica sa širokim zaobljenim rubom i u njezinoj udubini izrađena je kamena jabuka. Malo dalje nalazimo još jedan stećak s kamenicom između dviju kamenih jabuka. Ove kamene jabuke dokaz su da se doista radi

o simbolici i vjerovanju u drugi život.²⁴

Za prikaz jabuke Š. Bešlagić rabi termin polujabuka, te taj motiv smatra predodžbom sunca. Na solarni karakter polujabuke na stećcima njega upućuje i to što je u većem broju slučajeva isklesana zajedno s polumjesecom i zvijezdama.²⁵

Na stećku iznad G 53 izrađenom od deblje kamene ploče nalazimo samo plitki, izdubljeni kanal, koji lagano vijuga.

Svi ostali stećci su jednostavni, u obliku ploča, bolje ili lošije obrađeni, različite debljine. Ispod stećka bili su složeni veći i manji komadi kamena, a ispod njih su bile poklopnice od grobova. Taj kamen iznad poklopnica katkad je bio složen u pravilni grobni ovalni vijenac.

Usporedba s nekim kasnosrednjovjekovnim grobljima

Prva nekropola nalazi se u Grborezima, 11 km zapadno od Livna, i čini nam se najzanimljivijom za usporedbu s našim grobljem.²⁶ Ondje je istraženo 265 grobova, nema crkve, izbrojano je 86 nadgrobničkih spomenika stećaka, bez ikakvih reljefnih ukrasa. Nađeno je 30 komada kasnosrednjovjekovnog novca, pretežno iz 14. i 15. st., u 21 grobu. Dva su ugarska, jedan je turski, a svi ostali su novci gradova Venecije, Verone, Akvileje, Padove i Tridenta. U 7 grobova novčići su bili u ustima pokojnika kao oboli.²⁷ U 18 grobova pronađena su 34 primjerka naušnica s tri jagode, a u 6 grobova 11 primjeraka trojagodnih naušnica s piramidalnim ili kruškolikim privjeskom.

Trojagodne naušnice najčešći su nalaz, a kasnogotički sloj obilježavaju i ostaci tkanja sa srebrnom žicom.

Druga nekropola koja ima sličnosti s našom je Greblje u selu Maljkovu, u općini Hrvace; položaj je danas potopljen Peručkim jezerom.²⁸ Ondje je otkriveno 140 grobova kasnoga srednjeg vijeka, bez nadgrobničkih spomenika. Među nalazima su pretežno trojagodne naušnice, prstenje i novac iz 14. i 15. stoljeća. Pronađeno je 9 srednjovjekovnih novčića, od kojih dva ugarsko-hrvatskog kralja Ludovika I. Velikog, šest mletačkih srebrnih soldina, odnosno pikola, te novac akvilejskog patrijarha Antonija. Sloj nalaza u grobovima izrazito je kasnogotički: trojagodne naušnice, novac, prstenje, puceta.

21 Kužić 2006, str. 271; Dodig 2006, str. 247; Miletić 1982, str. 59–60; Wenzel 1965, str. 91–125.

22 Dodig 2006, str. 247.

23 Škobalj 1970, str. 299, 343, 345, 353, 355, 357, 369.

24 Škobalj 1970, str. 299, 357.

25 Bešlagić 1982, str. 174–177.

26 Bešlagić, Basler 1964.

27 Bešlagić, Basler 1964, str. 91.

28 Jelovina 1960, str. 255–266.

Treća nekropola na kojoj su pronađeni nalazi vrlo slični našima, jedna je od najvećih istraženih kod nas, Sv. Spas u Vrh Rici, gdje je istraženo više od tisuću grobova.²⁹

Najveći dio grobova je iz kasnoga srednjeg vijeka, kada je najveći intenzitet ukapanja. U tim grobovima pronađen je standardni kasnogotički nakit, srebrne naušnice s tri jagode u tehnici filigrana i granulacije, prstenje od brončanog lima te blizu 30 primjeraka novca iz 13.–15. stoljeća. Posebnu zanimljivost ove nekropole predstavljaju brojni nalazi ostataka tkanja od tanke srebrne niti.

Za sve tri ove nekropole i Dugopolje zajednički je nalaz sljedećeg novca: mletačkog dužda Andree Contarinija (1368.–1382.), ugarskog kralja Ludovika I. Velikog (1342.–1382.) te akvilejskog patrijarha Antonija II. Panciera Portogruara (1402.–1411.).

Zaključna razmatranja

Glavni nalazi u grobovima na nekropoli Dugopolje–Vučipolje–Crkvine su nalazi novca. Od 22 komada novca koji su pronađeni u grobovima, 11 ih je iskovala Venecija. Za 8 njih znamo samo da su u optjecaju od kraja 12. do 14. st. (G 85, 99, 102, 130 / 2 kom/, 135, 140, 150).

Pronađena su i tri soldina Republike Venecije: (G 125) dužd Andrea Dandolo (1343.–1354.); (G 115A) dužd Lorenzo Celsi (1361.–1365.); (G 28) dužd Andrea Contarini (1368.–1382.).

Najstariji primjerci novca na nekropoli koje možemo točnije datirati su mali denar (G 121) grada Verone (1259.–1329.) te dinarić parvul (G 135) grada Splita, s kraja 13. stoljeća.

Nalazimo još novac grada Akvileje (G 99), denar (soldo) Antonija II. Panciera (1402.–1411.), novac grada Verone (G 121), mali denar dinastije Scaligeri (1259.–1329.) te grada Padove (G 155), Francesca I. da Carrare (1355.–1388.).

U grobovima su pronađena tri ugarska denara, Ludovika I. Anžuvinskog (1342.–1382.), G 1, 34, 55, te jedan izvan groba.

Nakon zauzimanja Klisa 1537. s Turcima dolazi i njihov novac. Pronađene su 4 akče ili aspre (G 100; 129A; 132; 147), turski sitni srebrni novac. Taj novac nema figurativnih prikaza, nego samo natpis i, nerijetko, biljni ili geometrijski motiv. Svaki vladar je odmah po stupanju na vlast počinjao kovati novac s vlastitim imenom, proglašavajući svoju vlast i na taj način. Pretpostavlja se kako je kovan u Bosni u doba turske

uprave, u 16. st. Akče su kovane na brzinu, a pečat je samo djelomično otisnut.

Trojagodne naušnice najraširenija su vrsta nakita u srednjovjekovnim grobljima na prostoru nekadašnje ranosrednjovjekovne hrvatske države.³⁰ One spadaju u najstarije proizvode domaćih radionica. Najprije se javljaju naušnice s jagodama bez ikakvog ukrasa, a potom se postupno površina ispunjava filigranom i granulacijom.

Kao omiljeni ženski nakit u velikom broju ih izrađuju radionice dalmatinskih gradova od XIII. do XV. stoljeća, za potrebe žitelja šireg jadranskog zaleđa, Hrvatske i Bosne.

Na našoj nekropoli pronađena su četiri para trojagodnih naušnica s tri jagode u tehnici filigrana i granulacije, te još tri samostalne trojagodne naušnice, sve od srebra s pozlatom. U G 121 pronađen je bogato ukrašen par trojagodnih naušnica. Bočne jagode kuglastog su oblika, perforirane i ukrašene granuliranim zrnima. Ističu se svojom kruškolikom središnjom jagodom koja završava s pet prošupljenih, neukrašenih polukalota i svaka ima ušicu za pričvršćivanje. U ovom grobu pronađen je i novčić grada Verone, mali denar (1259.–1329.).

Analogije s naušnicama iz G 121 nalazimo na nekropoli Sv. Spas u Vrh Rici, G 564 i G 872,³¹ Greblje – Maljkovo, G 94;³² najbližije su naušnicama iz Grboreza, G 1,³³ na Livanjskome polju. U Grborezima je inače otkriveno pet pari naušnica te jedna različitih trojagodnih naušnica s kruškolikim ili piramidalnim privjeskom.

Trojagodne naušnice iz G 99 i G 159 istovjetne su s nalazima na nekropoli Bisko–Poljanice, G 19,³⁴ te s nalazima na nekropoli Sv. Spas u Vrh Rici, G 717.³⁵

U G 99 iz Dugopolja uz naušnice su pronađena dva novčića, i to mali denar Venecije, neodrediv, te denar (soldo) Akvileje, Antonija II. (1402.–1411.).

Analogije s naušnicama iz G 77, G 100 i G 137 nalazimo u Grborezima, G 136 i G 226,³⁶ na nekropoli Sv. Spas, G 832, G 880, G 897 itd.³⁷

U G 100 iz Dugopolja uz trojagodnu je naušnicu pronađena turska akča. Uz pokojnika *in situ* koji je zadnji pokopan pronađeni su ostaci još dviju žena, a

30 Jelovina, 1976, str. 99–102.

31 Petrinc 1996, str. 47–48, 80.

32 Jelovina 1960, str. 263.

33 Bešlić, Basler 1964, str. 13.

34 Milošević 1991, str. 20.

35 Petrinc 1996, str. 65.

36 Bešlić, Basler 1964, str. 35, 47.

37 Petrinc 1996, str. 74, 81, 84.

29 Petrinc 1996, str. 7–138; Jakšić 1996, str. 139–171.

grob je izrađen za samo jedan ukop. Očito je poslužio za ukapanje u dužem vremenskom razdoblju triju odraslih osoba, te naušnice i akća najvjerojatnije nisu zajedno došle u grob.

Trojagodne naušnice iz G 151 istovjetne su s nalazima u Grborezima, G 174, G 185 i G 233,³⁸ na nekropoli Sv. Spas, G 656, G 932,³⁹ te na nekropoli Greblje – Maljkovo, G 68, G 74 i G 91.⁴⁰

U istom grobu trojagodne naušnice i ostatke tkanja nalazimo u Dugopolju, G 77, u Grborezima, G 1⁴¹ te na groblju kod Sv. Spasa u nekoliko grobova, G 564,

658, 689, itd.⁴²

Zahvaljujući nalazu većeg broja primjeraka novca i trojagodnih naušnica, s velikom sigurnošću možemo odrediti vrijeme prvih ukopa, tj. datirati groblje.

Na temelju nalaza novca i nakita ukopavanje na toj nekropoli možemo pratiti od kraja 13. st.

U vrijeme turske okupacije još se na nekropoli obavljaju ukopi, što potvrđuju nalazi turskih akća iz 16. st. Nakon tog vremena više nema nalaza koji bi potvrdili kasnije ukope na groblju.

38 Bešlagić, Basler 1964, str. 40, 41, 48.

39 Petrinc 1996, str. 56, 89.

40 Jelovina 1960, str. 261–263.

41 Bešlagić, Basler 1964, str. 13.

42 Petrinc 1996, str. 48, 57, 61.

SKRAĆENICE

AA	Archaeologia Adriatica (Zadar)
GZSKH	Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske (Zagreb)
OBAVIJESTI	Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva (Zagreb)
PPUD	Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji (Split)
SHP	Starohrvatska prosvjeta (Split)
VAHD	Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku (Split)
ZBORNIK	Zbornik radova općine Dugopolje (Zagreb – Dugopolje)

LITERATURA

Bešlagić, Basler 1964

Š. Bešlagić, Đ. Basler, Grborezi, srednjovjekovna nekropola, Sarajevo 1964.

Bešlagić 1982

Š. Bešlagić, Stećci, Kultura i umjetnost, Sarajevo 1982.

Borzić, Jadrić 2007

I. Borzić, I. Jadrić, *Novi prilozi arheološkoj topografiji dugopoljskog kraja*, AA 1/2007, Zadar 2007, 145 – 173.

Cambi 2001

N. Cambi, Dugopolje u antici, Zbornik, 79–109.

Dodig 2006

R. Dodig, Vulgarizacija stećaka, Status, br. 10, Mostar jesen 2006, 244–249.

Delonga 1987

V. Delonga, Numizmatika, u: Bribir u srednjem vijeku, Split 1987, 107–112.

Dragičević 1988

M. Dragičević, Srednjovjekovni kostimi na području stare hrvatske države, Split 1988.

Gjurašin 1997

H. Gjurašin, Kasnosrednjovjekovno groblje u Strožancu uz crkvu Gospe od Site, SHP ser. III, sv. 24/ 1997, 163–176.

Gjurašin 2005

H. Gjurašin, *Dugopolje – kasnosrednjovjekovno groblje*, Istraživanja tijekom 2004 i 2005., Obavijesti, br. 2, god. XXXVII/2005, 78–80.

Gjurašin 2005A

H. Gjurašin, Zaštitna arheološka istraživanja u selu Koprivno sjeveroistočno od Klisa, SHP ser. III, sv. 32/2005, str. 163 – 193.

Gunjača 1952

S. Gunjača, Četvrta starohrvatska crkva u Biskupiji kod Knina i groblje oko nje, SHP ser. III, sv. 2/1952, 57 – 81.

Jakšić 1996

N. Jakšić, Kasnosrednjovjekovno groblje kod crkve Sv. Spasa u Vrh Rici, SHP ser. III, sv. 23/1996, 139–172.

Jelovina 1960

D. Jelovina, Kasnosrednjovjekovna nekropola “Greblje” u selu Maljkovu, SHP ser. III, sv. 7/1960, 255–266.

Jelovina 1976

D. Jelovina, Starohrvatske nekropole, Split 1976.

Katić 1962

L. Katić, Veze primorske Dalmacije kroz kliški prolaz od prethistorije do pada Venecije, Starine, knjiga 51, Zagreb 1962, 267 – 434.

Kužić 2001

K. Kužić, Povijest Dugopolja i njegovih sela, Zbornik, 2001, 149 – 249.

Kužić 2006

K. Kužić, Kamici iz Mirlović Zagore i Konjevrat, Rad Zavoda povij. znan. HAZU Zadru, sv. 48/2006., str. 263–283.

Liščić 1972

V. Liščić, *Turski novac*, Bilten Hrvatskog numizmatičkog društva, godina X, br. 22, Zagreb 1972, 1–4.

Mažuran 1998

I. Mažuran, Hrvati i Osmansko carstvo, Zagreb 1998.

Miletić 1982

N. Miletić, Stećci, Beograd–Zagreb–Mostar 1982.

Milošević 1991

A. Milošević, Stećci i Vlasi, Split 1991.

Petrinec 1996

M. Petrinec, *Kasnosrednjovjekovno groblje kod crkve Sv. Spasa u Vrh Rici* (Katalog) SHP ser. III, sv. 23/1996, 7–138.

Piplović 2004

S. Piplović, *Katastar općine Dugopolje s početka XIX. stoljeća*, Dugopolje, 2004. godine.

Rogošić 2001

J. Rogošić, Prirodna obilježja područja Dugopolja, Zbornik, 2001, 29–47.

Škobalj 1970

A. Škobalj, Obredne gomile, Sveti križ na Čiovu 1970.

Šlaus 2005

M. Šlaus, Rezultati antropološke analize ljudskog osteološkog materijala s nalazišta Dugopolje – Vučipolje – Crkvine, Stručni izvještaj EP – 102 – 12/05, Odsjek za arheologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb 2005.

Wenzel 1965

M. Wenzel, Ukrasni motivi na stećcima, Sarajevo 1965.

Zekan 2000

M. Zekan, *Kratki prikaz rezultata arheoloških istraživanja crkve Porodenja Marijina u Gradcu kod Drniša i groblja uz nju*, SHP ser. III, sv. 27/2000, 273 – 283.

Dugopolje – Vučipolje – Crkvine, spätmittelalterliches Gräberfeld/ Ausgrabungen von 2004 bis 2005/

Schlüsselwörter: Dugopolje, spätes Mittelalter, Gräberfeld, Grabsteine, Schmuck

Im Herbst und Winter 2004/2005 wurden bei Dugopolje, 20 km nordöstlich von Split, archäologische Ausgrabungen entlang der zukünftigen Autobahnstrecke Split–Dubrovnik durchgeführt. Dabei wurden insgesamt 170 spätmittelalterliche Gräber untersucht, die Überreste von 362 Verstorbenen beinhalteten. Siebzig Gräber waren mit Steinplatten bedeckt, bzw. Grabsteinen von denen lediglich 12 Verzierungen aufwiesen.

Münzen aus dem 13. bis 16. Jahrhundert wurden in 20 Gräbern entdeckt. Sie sind zugleich auch der zahlreichste Fund in den Gräbern, gefolgt von Knöpfen,

dreibeerigen Ohrringen, Ringen, Nadeln, Stoffen, Glasperlen, sowie jeweils einem Ringlein, einem Messer, einer Schnalle und einer Applikation.

Anhand der Münz- und Schmuckfunde können die Bestattungen auf dieser Nekropole bis ans Ende des 13. Jahrhunderts zurückverfolgt werden. Auch zur Zeit der türkischen Besetzung wurden dort Beisetzungen durchgeführt. Dies bestätigen Funde türkischer Akçe – Münzen aus dem 16. Jahrhundert. Spätere Bestattungen auf dem Gräberfeld können anhand fehlender Funde nicht belegt werden.

